

Knjižnične usluge za građane treće životne dobi

Labak, Anja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:536119>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-16**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J Štrossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Anja Labak

Knjižnične usluge za građane treće životne dobi

Završni rad

Mentor: Prof. dr. sc. Kornelija Petr Balog

Osijek, 2021.

Sveučilište J.J Štrossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Anja Labak

Knjižnične usluge za građane treće životne dobi

Završni rad

Područje: društvene znanosti; Polje: informacijske i komunikacijske znanosti;

Grana: knjižničarstvo

Mentor: Prof. dr. sc. Kornelija Petr Balog

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 8.9.2021.

Salvatore Anja, 0122228868

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Osobe treće životne dobi.....	2
2.1. Pojam i definicija.....	2
2.2. Stanovništvo treće životne dobi u Republici Hrvatskoj	4
2.3. Kvaliteta života osoba treće životne dobi.....	7
2.4. Knjižnice i građani treće životne dobi.....	10
3. Knjižnične usluge za građane treće životne dobi.....	15
3.1. Knjižnične usluge koje uključuju informacijsku i komunikaciju tehnologiju.....	15
3.2. Knjižnične usluge koje potiču kreativnost osoba treće životne dobi.....	18
4. Zaključak.....	21
5. Literatura.....	22

Sažetak

Rad se bavi definiranjem osoba treće životne dobi, procesom starenja te promjenama koje se događaju prilikom tog procesa. Cilj ovog rada je predstaviti knjižnične usluge za građane treće životne dobi u Republici Hrvatskoj i u svijetu koje se odnose na informacijsko opismenjavanje i poticanje kreativnosti. Rad je podijeljen u nekoliko cjelina, a započinje s definiranjem starenja te objašnjavanjem progresivnih promjena koje se događaju na biološkoj, psihičkoj i socijalnoj razini. Osim toga, predstaviti ćemo statističke podatke koje prikazuju podatke o broju starog stanovništva u Republici Hrvatskoj. Nadalje, nastavljamo s definiranjem kvalitete života te koji su faktori ključni prilikom procjene kvalitete života. U tom poglavlju objasnit ćemo kako starije osobe mogu unaprijediti kvalitetu života pomoću cjeloživotnog učenja. Za uspješno prilagođavanje na mirovinu te promicanja kvalitetnog života, narodne knjižnice imaju veliku ulogu, stoga ćemo predstaviti smjernice pomoću kojih knjižnice posluju kako bi se prilagodili potrebama korisnika treće životne dobi. Na kraju ovoga rada, predstaviti ćemo knjižnične usluge u Republici Hrvatskoj i u svijetu koje organiziraju razne projekte i radionice vezane uz informacijsko i informatičko opismenjavanje, poticanje kreativnosti te poticanjem društvene uključenosti.

Ključne riječi: osobe treće životne dobi, starost, starenje, promijene, knjižnične usluge

1. Uvod

Cilj ovog rada je predstaviti knjižnične usluge za građane treće životne dobi. Rad je podijeljen na dvije cjeline, a to su: teorijski dio koji se veže uz osobe treće životne dobi te praktični dio koji predstavlja projekte i radionice u knjižnicama u Republici Hrvatskoj i u svijetu za osobe treće životne dobi.

Teorijski dio započinje s objašnjenjem pojma „treća dob“ te se nastavlja s definiranjem gerontologije te njezinim područjem proučavanja. Osobe treće životne dobi podijelit ćemo na tri stadija te ćemo definirati starenje. Prilikom proces starenja, događaju se brojne promijene na nekoliko razina koje ćemo predstaviti i detaljno objasniti u nastavku rada. Čitav svijet zahvatio je proces starenja pa tako i Republiku Hrvatsku. Kako bi dobili cjelokupnu sliku starosti hrvatskog stanovništva predstaviti ćemo statističke podatke Državnog zavoda za statistiku te ćemo utvrditi koji faktori indiciraju da je Republika Hrvatska u dugoročnom procesu starenja. Nadalje, u radu osvrnuti ćemo se na objašnjenje pojma kvaliteta života. Dakle, definirat ćemo što se smatra kvalitetnim životom, o kojim točno subjektivnim i objektivnim aspektima ovisi kvaliteta života te koje sve promijene sprječavaju vođenje kvalitetnog života. Osobe treće životne dobi doživljavaju brojne promijene koje je poznati gerontolog Robert J. Havighurst predstavio u obliku šest glavnih razvojnih zadataka koje ćemo predstaviti u radu. Među glavnim izazovima u starijoj životnoj dobi smatramo prilagodbu na umirovljenje. U nastavku rada predstaviti ćemo izazove s kojima se osobe treće životne dobi susreću te kako ih mogu uspješno savladati cjeloživotnim učenjem. Isto tako, objasniti ćemo što označava pojam cjeloživotno učenje, tko sve ima pravo na njega te koje vještine vrijedi savladati kako bi osobe treće životne dobi bili u koraku sa suvremenim društvom. Na kraju teorijskog djela, predstaviti ćemo IFLA-ine i ALA-ine smjernice za uspješno prilagođavanje knjižnične građe i usluga za osobe treće životne dobi. Od IFLA-inih smjernica predstavljene su *Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj* i *Smjernice za knjižnične usluge za osobe s demencijom*, a od ALA-inih predstavljene su *Smjernice za knjižnične usluge za korisnike 60+*. U praktičnom djelu rada predstavljene su knjižnične usluge u Republici Hrvatskoj i u svijetu koje promiču informacijsko opismenjavanje i kreativno razmišljanje.

2. Osobe treće životne dobi

2.1. Pojam i definicija

Pojam „treća dob“ označava posljednju trećinu ili četvrtinu života pojedinaca. Odnosi se na razdoblje života poslije umirovljenja koje je popraćeno dobrim zdravljem, razmišljanjem te stavom prema trećoj životnoj dobi. Međutim, dok se pojedinci u trećoj životnoj dobi osjećaju zdravo, drugi pak puno više osjećaju psihološke, fizičke i socijalne promjene koje kasne godine života nose sa sobom.¹ Gerontologija je interdisciplinarna znanost koja proučava biološke, psihičke i socijalne promjene u procesu starenja i starosti. Bavi se pojavama u starosti i psihološkim, socijalnim i morfološkim aspektima u staroj životnoj dobi. Starenje populacije postao je fenomen globalnih razmjera pa je time gerontologija postala znanstvena disciplina sa širokim područjem interesa koja ima zadatak da starost učini što privlačnijim i plemenitijim razdobljem života. Odgovara na dva temeljna pitanja: kako doživjeti starost te što treba poduzeti kako bi starost doživjeli kao kvaliteta i integralni dio životnog vijeka pojedinaca.² Na starost se još uvijek gleda kao na jedan stadij života te se često podliježe raznim stereotipima, poput sažaljenja, nemoćnosti i sl. Međutim, starost se više ne može kategorizirati u jedan stadij. Točnije, odrasla dob od 65 pa na dalje dijeli se u tri stadija, a njih čine:

- mladi – stari – 65 do 75 ili 80
- stari – stari – 75 ili 80 do oko 90
- vrlo stari ili najstariji stari – stariji od 80 ili 90.³

Ranije, rijetki su oni koji su doživjeli treću životni dob. Danas, većina očekuje da će preživjeti kasnu stariju dob, ili kako ju Francuzi nazivaju le troisieme age, „treća dob“.⁴ Uspoređivanje 5-godišnjaka s 30-godišnjakom je neusporedivo. Iako su tjelesne i duševne promijene u adolescenciji znatno veće nego li u nekom drugom životnom razdoblju, svako životno razdoblje nosi sa sobom određene promijene. Primjerice, osobe starije od 80 će vrlo vjerojatno razviti

¹ Usp. Kuzma, Dajana; Zovko, Anita; Vrcelj, Sofija. Kvaliteta života osoba treće životne dobi. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2018. Str. 380.

² Usp. Brajković, Lovorka. Pokazatelji zadovoljstva životom u trećoj životnoj dobi: disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2010. Str. 5 URL:<https://core.ac.uk/download/pdf/11699863.pdf> (2021-08-26)

³ Usp. Schaie, Klaus Warner. Psihologija odrasle dobi i starenja. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2001. Str. 78.

⁴ Isto. str. 77.

neku težu tjelesno bolest od osobe mlađe od 65 godina, ali isto tako sedamdesete mogu biti aktivne i ispunjene kao nečije dvadesete.⁵ Svaki pojedinac iskusi starenje na svoj način. Dok neki uživaju u 70 godinama, drugi zahtijevaju posebnu njegu. S biološkog stajališta, promijene u starosti nisu dosljedne ni linearne.⁶

Starenje (eng. *aging*) definiramo kao progresivne fiziološke promjene u organizmu koje rezultiraju starenjem ili opadanjem bioloških funkcija i sposobnosti organizma kako bi se prilagodilo metaboličkom stresu.⁷ Prema Furlanu, uzrok starenja je posljedica degeneracije struktura organizma koji su zaduženi za dovođenje hrane do stanica i odvođenje ostale štetne produkte metabolizma, što u konačnici dovodi do pothranjenosti samog organizma.⁸ Proces starenja promatramo kroz tri različita aspekta:

1. biološko – usporavanje i opadanje u funkcijama organizma s vremenom
2. psihološko – promjene u psihičkim funkcijama i prilagodbi ličnosti na starenje
3. socijalno – promjene u odnosu pojedinca koji stari i društva u kojem živi.⁹

Fizičke promjene prilikom starenja rezultiraju gubitkom sluha, pojavom očnih mrena i refrakcijskih greška. Problemi s vidom i sluhom dodatno otežavaju obavljanje svakodnevnih aktivnosti. Iako postoje brojna pomagala koja mogu umanjiti problem, sluh i vid u kasnoj dobi mogu biti trajno oštećeni, pa pomoć pomagala je nedostatna ili samo djelomično rješavaju problem.¹⁰ Nadalje, nastaju bolovi u leđima i vratu, artritis, dijabetes, depresija i demencija. Prilikom starenja, vrlo vjerojatno će doživjeti nekoliko bolesti odjednom. U kasnijoj životnoj dobi, pojavljuju se gerijatrijski sindromi koji nose posljedice slabosti, mokrenja, inkontinencije, padova, delirija i dekubitusa.¹¹

S godinama, mijenja se psihičko stanje pojedinca, što dovodi do poteškoća u obavljanju svakodnevnih zadataka. Pažnja postaje selektivna te je usmjerena samo na zanimljive sadržaje i usmjerena je na negativno. Pamćenje je znatno oslabljeno, pamti se nešto što je davno

⁵ Isto. str. 78.

⁶ Usp. Ageing and health. // World Health Organization, 2018. Str. 2. URL: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> (2021-08-17)

⁷Usp. Aging // Encyclopedia Britannica Online. Encyclopedia Britannica, 2020. URL: <https://www.britannica.com/science/aging-life-process> (2021-08-18)

⁸ Usp. Furlan, Ivan. Čovjekov psihički razvoj. Zagreb: Školska knjiga, 1981. Str. 175

⁹ Usp. Brajković, Lovorka. Nav. dj. Str. 6.

¹⁰ Usp. Furlan, Ivan. Nav. dj. Str. 37.

¹¹ Usp. Ageing and health. Nav. dj. Str. 2-3.

doživljeno, dok se zaboravlja ono što se nedavno dogodilo. Često se događa da zbog selektivne pažnje i slabog pamćenja zaborave što su htjeli reći, gdje su što stavili i sl.¹²

Geni su bitan čimbenik prilikom starenja, ali fizičko i društveno okruženje je jednako važno. Stanovanje, susjedstvo, društveni krug, osobne karakteristike kao što su spol, etnička pripadnost te društveno ekonomski status imaju dugoročni utjecaj na starenje. Nadalje, vođenje zdravog načina života, tjelesna aktivnost i izbjegavanje loših navika poput ispijanja alkohola, izbjegavanje nikotinskih preparata smanjuju rizik od nastajanja raznih bolesti te poboljšavaju tjelesne i mentalne sposobnosti. Vođenje zdravog načina života pomaže u očuvanju kognitivnih funkcija. Okruženje isto utječe na nas, jer nas može poticati na pozitivan način. Neki od pozitivnih okruženja osiguravaju dostupnost javnih zgrada i prijevoza, okruženja kojima se može štetiti i zajednica koja nas podržava.¹³

2.2. Stanovništvo treće životne dobi u Republici Hrvatskoj

Prema podacima istraživanja Svjetske zdravstvene organizacija(WHO) iz 2018. godine, pretpostavlja se da će između 2015. i 2050. godine proporcija starijih ljudi iznad 60 godina biti skoro duplo veća, odnosno očekuje se porast s 12% na 22%. Pretpostavka je da će do 2050. godine 80% osoba treće životne dobi živjeti u zemljama sa srednjim ili niskim standardom. Dakle, nalazimo se u vremenu kada postotak populacije starijih osoba drastično raste.¹⁴ Činjenica je da se životni vijek produžio zbog razvoja medicine i tehnologije, što rezultira pružanjem kvalitetnije zdravstvene zaštite.¹⁵ Već danas imamo preko 125 milijuna ljudi starijih od 80 godina i više, a do 2050. godine taj broj se procjenjuje na 434 milijuna ljudi.¹⁶

Prema popisu stanovništva iz 2001. Hrvatska je imala 4.437.460 stanovnika, od toga 17,09% stanovništva u dobi od 65 i više godina.¹⁷ Prema zadnjem popisu iz 2011. taj broj se

¹² Usp. Furlan, Ivan. Nav. dj. Str. 175

¹³ Usp. Ageing and health. Nav. dj. Str. 3.

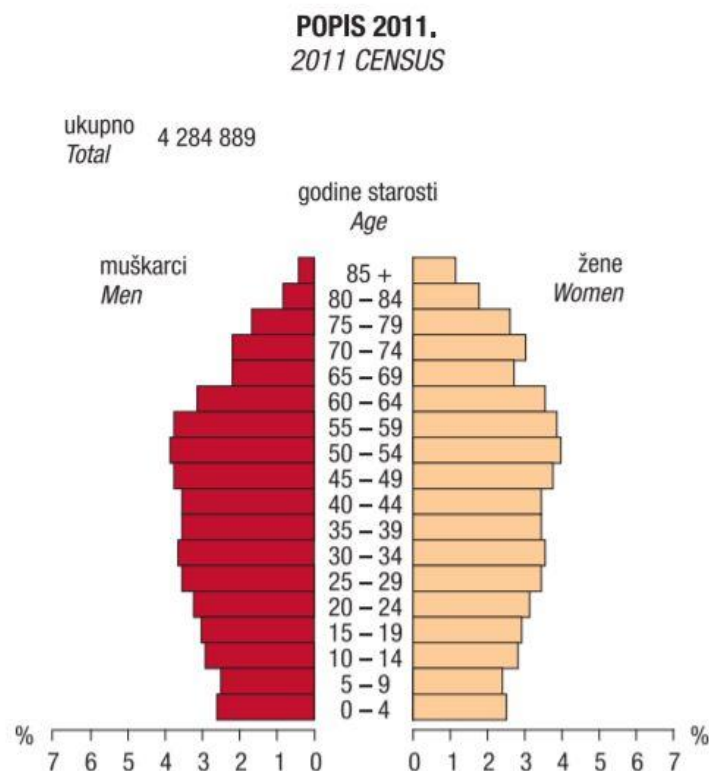
¹⁴ Isto. Str. 1.

¹⁵ Usp. Vuletić, Goranka; Stapić, Marina. Kvaliteta života i doživljaj usamljenosti kod osoba starije životne dobi. // Klinička psihologija 6, 1-2(2013), str. 47. URL: <https://hrcak.srce.hr/167454> (2021-08-18)

¹⁶ Usp. Ageing and health. Nav. dj. Str. 1.

¹⁷ Usp. Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, popis 2001. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2011. URL: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_01_01/H01_01_01_01.html (2021-08-24)

smanjio na 4.284.889 stanovnika.¹⁸ Broj stanovništva u dobi od 65 godina i više povećao se na 17,70%. Prosječna starost u 2011. godini iznosila je 41,70 godina. (slika 1.)¹⁹

Slika. 1 Stanovništvo Republike Hrvatske prema spolu i starosti u 2011. godini²⁰

Državni zavod za statistiku 2019. godine procjenjuje starost ukupnog stanovništva Republike Hrvatske na 43,6 godine. Prema procijenjenim podacima, hrvatsko stanovništvo spada u najstarije nacije Europe. Najveći problem predstavlja gubitak velikog udjela mladog stanovništva od 0-19 godina koji nastaje zbog iseljavanja. Na državnoj razini taj udio iznosio je 19,3% u 2019. godini. Na slici 2. prikazani su procijenjeni podatci stanovništva Republike Hrvatske za 2019 godinu. ²¹

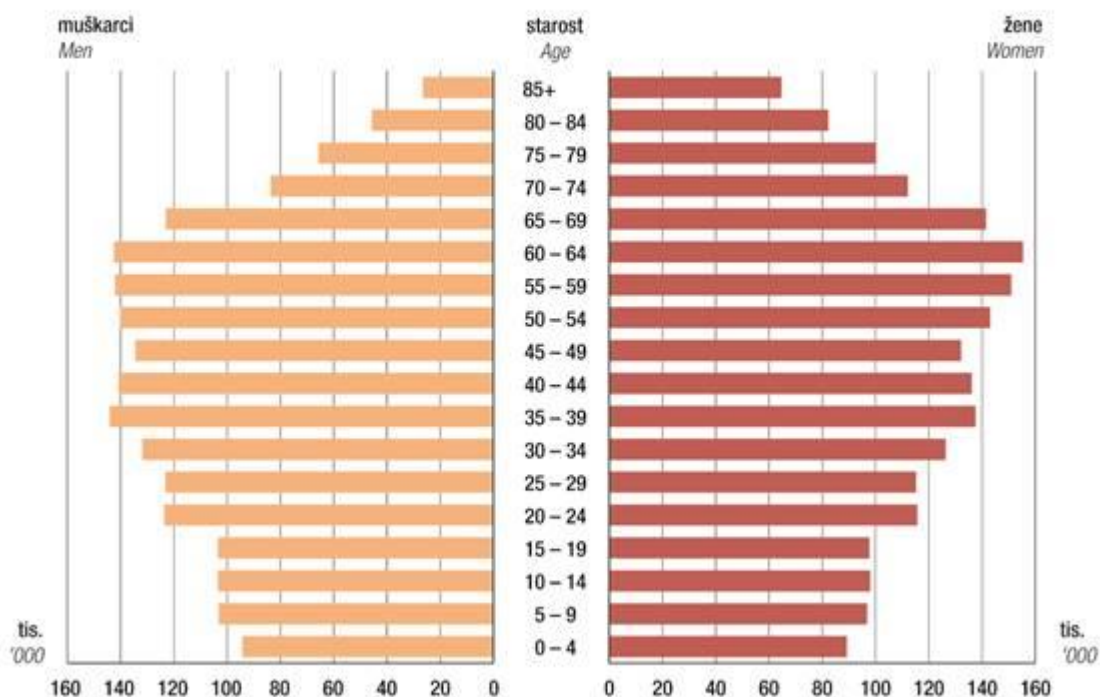
¹⁸ Usp. Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, popis 2011. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2011. URL: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01/H01_01_01.html (2021-08-24)

¹⁹ Usp. Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2018. Str. 109. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2018/sljh2018.pdf (2021-08-18)

²⁰ Isto. str. 108.

²¹ Usp. Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2019. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-03_01_2020.htm (2021-08-24)

G-3. STANOVNIŠTVO REPUBLIKE HRVATSKE PREMA SPOLU I STAROSTI, PROCJENA SREDINOM 2019.
POPULATION OF REPUBLIC OF CROATIA, BY SEX AND AGE, MID-2019 ESTIMATE

Slika 2. Procjena stanovništva Republike Hrvatske prema spolu i starosti 2019. godine²²

Indeks starenja, prema Državnom zavodu za statistiku, je postotni udio osoba starijih od 60 godina i više u odnosu na broj osoba starih 0-19 godina. Ukoliko je indeks starenja iznad 40%, tada se smatra da je stanovništvo određene države staro.²³ Prema prvom popisu stanovništva iz 1953. godine, indeks starenja iznosio je 27.9%. Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011., indeks starenja iznosi 115,0%.²⁴ Koeficijent starosti, prema Državnom zavodu za statistiku, je osnovni pokazatelj starenja koji označava postotni udio osoba od 60 i više godina u ukupnom stanovništvu. Ukoliko je koeficijent starosti veći od 12%, smatra se da je stanovništvo u procesu starenja.²⁵ Prema popisu iz 1953. godine, koeficijent starosti iznosio je 10,3%. U 2011. godini, koeficijent starosti porastao je na 24,1%.²⁶ Prema podacima iz

²² Isto.

²³ Usp. Popis stanovništva, kućanstva i stanova: metodološka objašnjenja. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2011. URL: <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/censusmetod.htm> (2021-08-24)

²⁴ Usp. Indeks starenja i koeficijent starosti, popisi 1953. – 2011. Zagreb: Državni zavod za statistiku URL: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/usp_02_HR.htm (2021-08-24)

²⁵ Usp. Popis stanovništva, kućanstva i stanova: metodološka objašnjenja. Nav. dj.

²⁶ Isto.

Državnog za statistiku možemo zaključiti kako je Hrvatska prema indeksu starenja i koeficijentu starosti u skupini zemlja sa starim stanovništvom.

2.3. Kvaliteta života osoba treće životne dobi

Kvaliteta života podrazumijeva pojedinačnu procjenu zadovoljstva životom koja nastaje na temelju procjene zadovoljstvom vlastitog života u različitim područjima. Dakle, zadovoljstvom karijerom, umirovljenjem, socijalnim životom, emocionalnom zrelošću i sl.²⁷ Prema Krizmanić i Kolesarić, kvalitetu života definiramo kao prvenstveno psihološkom kategorijom koja proizlazi iz ukupne psihološke strukture pojedinca u interakciji s fizičkim i socijalnim okruženjem koja se temelji na subjektivnoj procjeni.²⁸

Pojam „uspješna prilagodba na umirovljene“ nije ustaljen jer ne postoje jasni stavovi u društvu kao ni općeprihvaćene teorije koje ga definiraju. U različitim istraživanjima, autori su samostalno definirali uspješnu prilagodbu na umirovljenje, stoga često nailazimo na kontradiktorna istraživanja. Zadovoljstvo životom često se koristi kao sinonim za kvalitetan život, ali to su posve dva različita pojma.²⁹ Koncept kvalitete života procjenjuje se na temelju subjektivnih i objektivnih aspekata. Subjektivni aspekt temelji se na osobinama ličnosti pojedinca, a objektivni aspekt podrazumijeva materijalne prilike, stambene uvjete, zdravstvenu zaštitu, stopu smrtnosti itd.³⁰ Subjektivni aspekt odnosi se na zadovoljstvo pojedinca samim sobom, odnosno svojim zdravljem, socijalnim krugom, materijalnim blagostanjem i sl. dok se objektivni aspekt odnosi na mjerljive objektivne uvjete života, primjerice dostupnost usluga, bruto nacionalni dohotka i dr. Iako ne postoji norma pomoću koje se mjeri kvaliteta života pojedinaca, možemo reći da ona ovisi o mogućnosti nadoknađivanja nedostataka koji pojedinca opterećuju i o postizanju ravnoteže između očekivanog i realiziranog.³¹

Fizičke i psihološke promjene koje su se događaju u procesu starenja mogu bitno utjecati na kvalitetu života osoba treće životne dobi. Smanjene motoričke sposobnosti ograničavaju pojedince prilikom obavljanja jednostavnih svakodnevnih poslova, što bitno utječe na kvalitetu života. Općenito, kvaliteta života osoba treće životne dobi bitno se razlikuje od pojedinca do

²⁷ Usp. Stanić. Martina. Kvaliteta života osoba starije životne dobi: završni rad. Osijek: Medicinski fakultet Osijek, 2016. Str. 7. URL: <https://repozitorij.mefos.hr/islandora/object/mefos:231> (2021-08-18)

²⁸ Usp. Krizmanić, Mirjana; Kolesarić, Vladimir. Pokušaj konceptualizacije pojma “kvaliteta života“. // Primijenjena psihologija 10, 3(1989), str. 179-184.(2021-08-18) Citirano prema: Vuletić, Goranka; Stapić, Marina. Nav. dj. str. 47.

²⁹ Usp. Brajković, Lovorka. Nav. dj. Str. 23

³⁰ Isto.

³¹ Usp. Stanić. Martina. Nav. dj. Str. 7.

pojedinka. Subjektivna kvaliteta može ostati na istoj razini, može se poboljšati ili pak pogoršati.³²

Robert J. Havighurst, poznati gerontolog, predstavio je šest glavnih razvojnih zadataka s kojima se osoba treće životne dobi suočava:

1. Prilagođavanje na opadanje tjelesne snage i zdravlja
2. Prilagođavanje na umirovljenje i smanjeni prihod
3. Prilagođavanje na smrt supružnika
4. Uspostavljanje jasne povezanosti s vlastitom dobnom skupinom
5. Usvajanje i prilagođavanje društvenih uloga na fleksibilan način
6. Uspostavljanje zadovoljavajuće fizičke okoline za život³³

Odlazak u mirovinu predstavlja izazov za osobe treće životne dobi, jer zahtjeva razne prilagodbe, stoga se umirovljenici mogu osjećati nepotrebni, dobiti dojam da gube svrhu u društvu te tako i svoj identitet. Mirovina ujedno znači i povećanje slobodnog vremena, napuštanje raznih obaveza, osamostaljenje djece i dr.³⁴ Zbog toga oni posežu za novim aktivnostima, poput dodatnog školovanja, novim karijerama ili pak neostvarenim željama iz prošlosti. Ipak, zdravlje je veliki čimbenik koji odlučuje hoće li osoba starije životne dobi posegnuti za nekim novim prilikama. Iako ne postoje istraživanja koja dokazuju da su starije osobe boljeg zdravlja od svojih predaka, ukoliko dožive dodatne godine dobrog zdravlja u okruženju koje ih potiče, vrlo vjerojatno će se obratiti novoj aktivnosti ili karijeri.³⁵ Cjeloživotno učenje predstavlja idealno rješenje za osobe treće životne dobi, jer učenjem opet pronalaze svrhu te imaju osjećaj pripadnosti u svojoj zajednici, te tako i poboljšavaju kvalitetu života.³⁶

Prava na učenje je temeljno ljudsko pravo, a prema Općoj deklaraciji Ujedinjenih Naroda ono glasi:

³² Isto.

³³ Usp. Warner Schaie, Klaus; Willis, Sherry L. Nav. dj. Str. 79-80.

³⁴ Isto. Str. 45-46.

³⁵ Usp. Ageing and health. Nav. dj. Str. 3.

³⁶ Usp. Warner Schaie, Klaus; Willis, Sherry L. Nav. dj. Str. 46.

*„Svatko ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje mora biti besplatno, barem na osnovnom i temeljnim stupnjevima. Osnovno obrazovanje mora biti obvezno. Tehničko i stručno obrazovanje mora biti opće dostupno, a visoko obrazovanje mora biti jednako dostupno svima na osnovi uspjeha”.*³⁷

Dakle, kod cjeloživotnog učenja glavna karakteristika je želja za učenjem, jer pravo na obrazovanje imaju svi, bez obzira na životnu dob. Iako pojedinci u trećoj životnoj dobi imaju manjak financijskih sredstava, osnovno obrazovanje i dalje mora biti dostupno.³⁸

Cjeloživotno učenje predstavlja proces učenja kroz sva životna razdoblja, čiji su rezultati i motiviranost pojedinca uvjetovani stečenim znanjem, navikama i iskustvima u mlađoj životnoj dobi. Pojam cjeloživotno učenje odnosi se i na spontano i neorganizirano stjecanje znanja i vještina koje se mogu steći i primijeniti u svakodnevnim životnim situacijama. Uz cjeloživotno učenje vežu se četiri cilja, a to su: osobno zadovoljstvo, međusobna povezanost, aktivno građanstvo i društvena uključenost. Danas, cjeloživotno učenje predstavlja temelj suvremene strategije obrazovanja zbog sve većeg i bržeg protoka informacija koje rezultiraju količinom novog znanja. Sve više teži se neformalnom obliku učenja kako bi ljudi stekli sva potreba znanja i vještine te samim time stvorili osjećaj važnosti i pripadnosti u društvu kojemu žive.³⁹ Mogućnost cjeloživotnog učenja udovoljava potrebama osoba treće životne dobi za kvalitetnijim življenjem jer pruža nove oblike kreativnog provođenja slobodnog učenja. Za otvaranje tih mogućnosti zadužene su brojne ustanove i programi, a u ovom radu osvrnuti ćemo se na knjižnice u Republici Hrvatskoj i Europi.⁴⁰

Osobe treće životne dobi predstavljaju potencijalnu najbrže rastuću skupinu korisnika te je očekivano da budu u koraku sa svim ostalima. Danas, informacijska pismenost postala je temelj današnjeg društva. Internet pruža brz pristup informacijama, kao i uslugama vezanih uz zdravlje, osiguranje, financije, ulaganja, putovanja i zabavu. Dakle, internet pruža brojne pogodnosti ne samo jer pojednostavljuje svakodnevnice, već ima pozitivne psihološke učinke za sve korisnike, pa tako i za starije.⁴¹

³⁷Opća deklaracija o ljudskim pravima. // Narodne Novine NN 12/2009. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/2009_11_12_143.html (2021-08-21)

³⁸ Usp. Zovko, Anita; Celizić, Maja. Informacijska i digitalna pismenost u cjeloživotnom učenju: dostupnost osobama starije i zrelije životne dobi. // Savremena pitanja 15, 30(2020), str. 37. URL: <https://www.bib.irb.hr/1108522> (2021-08-21)

³⁹ Isto. Str. 45.

⁴⁰ Usp. Čurin, Jasna. Specifičnost poučavanja osoba treće životne dobi: podsjetnik za nastavnike. // Andragoški glasnik 14, 1(2010), str 74. URL: <https://hrcak.srce.hr/103685> (2021-08-21)

⁴¹ Usp. Juznić, Primoz; Blažić, Maja; Merčun, Tanja; Plestenjak, Barbara. Who says that old dogs cannot learn new tricks?: A survey of internet/web usage among seniors. // New Library World 107, 7-8(2006), str. 335 URL: https://www.researchgate.net/publication/235320779_Who_says_that_old_dogs_cannot_learn_new_tricks_A_survey_of_internetweb_usage_among_seniors (2021-08-21)

Samim time što se uče koristiti internetom, postaju neovisniji te imaju dojam da pridonose društvu. Nadalje, motivirani su ostati u kontaktu sa svojim najbližima, što u krajnosti rezultira smanjenjem osjećaja usamljenosti. Generalno, korištenjem interneta smanjuju prepreke vremena, mjesta i fizičke ograničenosti, stoga imaju pozitivniji pogled na starenje. Isto tako, korištenjem interneta, osobe treće životne dobi mogu pronaći društvo sličnih ili istih interesa te biti uključene u teme koje ih zapravo zanimaju. Bez obzira koliko korištenje interneta nosi prednosti sa sobom, u praksi je situacija posve drugačija.⁴²

Iako korištenje nosi sa sobom brojne prednosti, osobama treće životne dobi može predstavljati prepreku da informacijskog opismenjavanja. Većina ne osjeća dovoljno samopouzdanja prilikom korištenja računala, odnosno osjećaju tjeskobu jer je im je to nepoznat teritorij. Računalna oprema im nije prilagođena (preoštre boje, ekrani preveliki, loš raspored na web stranici) kao ni sam pristup učenju te im je teško razlikovati relevantne informacije. Fizičke promjene prilikom starenja stvaraju poteškoće prilikom korištenja interneta i računala. Motoričke i kognitivno sposobnosti opadaju, stoga najčešći problem predstavlja navigacija s mišem. Iako postoji mogućnost da se korištenje miša s vremenom poboljša, zbog zdravstvenih razlog to ponekad nije moguće.⁴³

2.4. Knjižnice i građani treće životne dobi

Za temeljne pojmove i smjernice vezane uz knjižničarsku struku zadužena je IFLA (eng. *International Federation of Library Associations and Institutions* – Međunarodno udruženje knjižničarskih društava i ustanova). Rad s osobama treće životne dobi zahtjeva posebne smjernice, kao što to zahtjeva rad s bilo kojom drugom dobnom skupinom. Zbog posebnih potreba osoba treće životne dobi, IFLA je razvila smjernice pod nazivom *Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj* (eng. *Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities*). U ovom radu, usmjerit ćemo se samo na IFLA-ine smjernice za starije osobe.⁴⁴

Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj nalažu kako knjižnice, osim cjeloživotnog

⁴² Isto. Str. 336.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities. // International Federation of Library Associations and Institutions, 2000. URL: <https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-61e.pdf> (2021-09-02)

obrazovanja, omogućavaju pristup svim potrebnim društvenim, kulturnim, zdravstvenim i drugim informacijama. Za povećanje učinkovitosti knjižničnih usluga za starije osobe, smjernice nalažu pružanje knjižnične građe koja doprinosi sljedećim ciljevima:

1. poticanju i podupiranju interesa pojedinca
2. nadoknađivanju tjelesnim i psihičkim ograničenjima
3. nadopunjavanju specifične terapije ili aktivnosti
4. osiguravanju knjižnične građe za sve razine sposobnosti čitanja.⁴⁵

Kako bi knjižnice uspješno doprinosile gore navedenim ciljevima, moraju osigurati raznoliku knjižničnu građu koja zadovoljava različite potrebe osoba treće životne dobi. Smjernice nalažu kako knjižnice osim što podupiru cjeloživotno učenje, moraju i pružiti društvene, kulturne, zdravstvene i druge informacije. Starije osobe podložne su raznim fizičkim, psihološkim i društvenim promjenama koje ograničavaju korištenje pojedine građe. U 11. poglavlju pod nazivom *Posebna razmatranja za starije osobe i invalide* u odjeljku 6 govori se o različitoj građi, formatima te specijalnim materijalima koje knjižnica treba pribaviti za starije osobe. Smjernice uključuju pribavljanje velikih formata knjižne građe, kao i časopisa kako bi slabovidne i slijepe osobe bile u mogućnosti čitati. Za osobe s poteškoćama prilikom koncentracije, knjižnice trebaju osigurati knjige s fotografijama, s manje teksta te što jednostavnijim rječnikom. Osim papirne građe, knjižnica bi trebala osigurati raznu audiovizualnu građu. Starije osobe zahtijevaju i razna pomagala zbog oslabljenih ili pak izgubljenih osjetila, stoga knjižnice trebaju pružiti osnovna pomagala za čitanje kao što su povećala, stalke za knjige, okretači stranica i dr.⁴⁶

Prilikom procesa starenja često dolazi do pojave demencije. IFLA je razvila posebne smjernice za osobe s demencijom pod nazivom *Smjernice za knjižnične usluge za osobe s demencijom* (eng. *Guidelines for libraries service to person with dementia*). Najprije, kako bi knjižnično osoblje pružalo knjižnice usluge s demencijom, moraju biti upoznati s pojmom, oblicima i posljedicama same demencije.⁴⁷ Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO), demencija je nadređeni pojam za sve bolesti koje utječu na pamćenje, kognitivne sposobnosti,

⁴⁵ Usp. Guidelines. Nav. dj. Str. 38

⁴⁶ Isto. Str. 38-39.

⁴⁷ Usp. Smjernice za knjižnične usluge za osobe s demencijom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 12. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1191> (2021-09-02)

ponašanje te svakodnevne aktivnosti.⁴⁸ *Smjernice za knjižnične usluge za osobe s demencijom* preporučuju sljedeću knjižničnu građu:

1. ilustrirane knjige
2. knjige za čitanje naglas
3. tematske knjige za osoblje
4. mjesnu povijest
5. zvučne knjige za osobe s afazijom
6. glazbu
7. vizualnu građu i DVD-ove
8. računalne igre i sl.

U prethodnom poglavlju govorili smo kako osobe treće životne dobi prilikom odlaska u mirovinu mogu dobiti osjećaj kao da gube svoj identitet. Također, govorili smo na koji način doprinijeti kvaliteti života. Prema *Smjernicama za knjižnične usluge za osobe s demencijom* knjige i audiovizualna građa potiču ugodna sjećanja te na taj način vraćaju pojedincu osjećaj identiteta. Zbog demencije pojedinci zaboravljaju na hobije i interese koje su stekli tijekom svog života. Knjige i audiovizualna građa služe kao podsjetnik pojedincima na interese i hobije u prošlosti i bude sjećanja na obitelj, prijatelje, djetinjstvo i dr.⁴⁹

Za razliku od *Smjernica za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb i smještaj* u *Smjernicama za knjižnične usluge za osobe s demencijom* preporuča se korištenje glazbe jer je komunikacija s osobama s demencijom otežana, stoga glazba može pomoći u izražavanju osjećaja, zbližavanju s drugima, prisjećanju i smanjivanju napetosti i nemira. Također, preporuča se literatura koja pomaže knjižničnom osoblju da pravilno pristupa osobama s demencijom. Osim pravilnog postupanja s korisnicima s demencijom *Smjernice za knjižnične usluge za bolničke pacijente, starije osobe i osobe s posebnim potrebama u ustanovama za trajnu skrb* i smještaj naglasak stavljaju na pružanje zdravstvenih informacija korisnicima, posebice o anatomiji tijela, njegovim pokretima i sl.⁵⁰

⁴⁸Usp. Dementia. // World health organization. URL: https://www.who.int/health-topics/dementia#tab=tab_1 (2021-09-02)

⁴⁹Isto. Str. 14-15.

⁵⁰ Usp. Guidelines. Nav. dj. Str. 38.

Američko knjižničarsko društvo (eng. *American Library Association – ALA*) također razvija smjernice za osobe treće životne dobi pod nazivom *Smjernice za knjižnične usluge za korisnike 60+ (Guidelines for Library Services with 60+ Audience)*. ALA svoje smjernice temelji na brojnim istraživanjima te smjernicama koje su se pokazale najbolje u praksi. Nastoje objediniti i promovirati različitost, učiniti svoje zbirke raznolikima te promovirati održavanje raznih programa i aktivnosti za dobrobit starijih osoba. *Smjernice za knjižnične usluge za korisnike 60+* obuhvaćaju šest glavnih smjernica za pružanje kvalitetnih knjižničnih usluga osobama treće životne dobi:

1. podučavanje knjižničnog osoblja
2. informacijske usluge i zbirke
3. odabir programa i usluga
4. tehnologiju
5. partnere i vanjske suradnike
6. usluge za osobe vezane uz dom i osobe s posebnim potrebama⁵¹

Kao i prethodno navedene smjernice, ALA-ine *Smjernice za knjižnične usluge za korisnike 60+* također podučavaju svoje osoblje o procesu starenje, pružaju knjižničnu građu i usluge koje su posebno namijenjene za osobe treće životne dobi i pružaju adekvatne prostore za starije.⁵²

U prethodnom poglavlju govorili smo kako kvaliteta života ovisi o zadovoljstvu karijerom, umirovljenjem, socijalnim životom, emocionalnom zrelošću i sl.⁵³ Shodno tome, knjižnica bi trebala biti mjesto koja omogućuje osobama treće životne dobi da se ostvare u svim tim područjima. Osim smjernica koje upućuju na pružanje kvalitetne građe i usluga osobama, prema Jasni Kovačević, knjižnica treba imati sljedeće elemente:

1. prostornu dostupnost
2. dostupnost građe
3. vremensku dostupnost

⁵¹ Usp. Guidelines for Library Services with 60+ Audience: Best Practices. // Reference and User Services Association, 2017. Str. 1-4. URL: <https://www.ala.org/rusa/sites/ala.org.rusa/files/content/resources/guidelines/60plusGuidelines2017.pdf> (2021-09-02)

⁵² Isto. Str. 1.

⁵³ Usp. Stanić. Martina. Nav. dj. Str. 7.

4. financijsku dostupnost
5. slobodno kretanje prostorom
6. individualno korištenje
7. prisutnost novih tehnologija
8. raznolikost sadržaja
9. stalnu participaciju u kulturnim događajima.⁵⁴

Osim pružanja zdravstvenih informacija, mnoge knjižnice okreću se pružanju edukacija koje se vežu uz informacijsku pismenost. Savladavanje informacijskih vještina može znatno olakšati svakodnevni život starijih ljudi.⁵⁵ Knjižnice imaju veliku ulogu u informacijskom opismenjavanju korisnika svih dobnih skupina. Knjižničari i informacijski stručnjaci su ti koji trebaju prepoznati potencijalne korisnike, poticati ljude na korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija što u konačnici rezultira razvojem ili poboljšanjem informacijske pismenosti. Razvojem informacijske i komunikacijske tehnologije, informacijska pismenost postala je vitalna vještina svih društvenih i dobnih skupina radi ekonomskog, društvenog i osobnog osnaživanja.⁵⁶ Knjižnice su javna mjesta koji imaju besplatan pristup računalima i internetu, stoga predstavljaju idealno mjesto za informacijsko opismenjavanje. Dakle, ukoliko knjižnice žele podržavati osobe treće životne dobi, one preuzimaju odgovornost i iniciraju informacijsko opismenjavanje korisnika.⁵⁷

⁵⁴ Usp. Kovačević, Jasna. Narodna knjižnica: središte kulturnog i društvenog života. Zagreb: Naklada Ljevak, 2017. Str. 67-68.

⁵⁵ Usp. Kurtović, Iva. Knjižnične usluge namijenjene korisnicima treće životne dobi: završni rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2019. Str. 18.
URL:<https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A433/datastream/PDF/view> (2021-09-02)

⁵⁶ Usp. Juznić, Primož; Blažić, Maja; Merčun, Tanja; Plestenjak, Barbara. Nav. dj. Str. 336 – 337.

⁵⁷ Isto. Str. 337.

3. Knjižnične usluge za građane treće životne dobi

Knjižnične usluge u Republici Hrvatskoj i svijetu koje su predstavljene u radu odabrane su jer se nalaze na različitim područjima, stoga želimo vidjeti razlikuju li se po sadržaju, pristupu te ishodima pruženih usluga.

3.1. Knjižnične usluge koje uključuju informacijsku i komunikaciju tehnologiju

„65 plus“ je projekt Knjižnica grada Zagreba namijenjen osobama treće životne dobi. Naglasak ovog projekta je na ravnopravnom uključivanju osoba treće životne dobi u svakodnevna kulturna i društvena zbivanja. „65 plus“ uključuje 7 projekata koji su ostvareni kroz razne kreativne aktivnosti s ciljem ostvarenja kulturnih, obrazovnih, kreativnih i informacijskih potreba. Projekt obuhvaća: Knjigom do vrata, Slikostat, Sat informacijske pismenosti, Susret generacija, Učionica bez granica, Izložba 65 plus i Vježbaonicu.

Projekt financira Grad Zagreb, a provode ga djelatnici knjižnica grada Zagreba, stručnjaci i volonteri. U ovom poglavlju osvrnut ćemo se na projekt „Sati informacijske pismenosti“.⁵⁸

„Sat informacijske pismenosti“ je projekt Knjižnica grada Zagreba koji se održava od 2004. pod voditeljstvom dr.sc. Vesne Turčin u prostoru Knjižnice Slavica. Završetkom radionice, polaznici savladaju osnove rada na računalu kao što su samostalno pretraživanje interneta putem tražilica, pisanje teksta u dokumentima, korištenje tableta i pametnih mobitela, povezivanje na Wi-Fi mrežu te korištenje raznih aplikacija. Naglasak ove radionice je posebno na aplikacijama koje olakšavaju svakodnevni život polaznika, a to uključuje korištenje mobilnog bankarstva, pristup raznim društvenim mrežama za komunikaciju, naručivanje taxija i liječničkih pregleda itd.⁵⁹

Informacijska i informatička pismenost postala je vitalna vještina 21. stoljeća zbog razvoja novih tehnologija koje poboljšavaju kvalitetu života. Zbog brzog protoka informacija ubrao se i način života što zahtjeva prilagodbu osoba treće životne dobi. Prilagodba uključuje proces cjeloživotnog učenja koja im omogućuje komunikaciju s bližnjima, koja pozitivno utječe na aktivnost pojedinca, učenje i pamćenje pa tako i na kvalitetu života u cijelosti. Iako se u

⁵⁸Usp. „65 plus“. // Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.kgz.hr/hr/65-plus-1296/1296> (2021-08-17)

⁵⁹Usp. Sat informacijske pismenosti za zreliju životnu dob. // Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-savica/stalne-aktivnosti-516/za-umirovljenike-65-plus/sat-informacijske-pismenosti-za-zreliju-zivotnu-dob/795> (2021-08-18)

sklopu radionice razvijaju tehničke vještine, naglasak je zapravo na socijalnoj komponenti tako da se smanji osjećaj usamljenost kod stariji ljudi što također doprinosi kvalitetnijem življenju.⁶⁰

Radionica „Sat informacijske pismenosti“ ima veliki interes od strane osoba treće životne dobi. Do kraja 2017. godine održane su 4974 radionice od ukupno 7296 polaznika, a početkom 2018. održano je 569 s ukupno 809 polaznika.⁶¹

„U korak s vremenom – osnove rada na računalu“ je program koji je započela Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek(GISKO) pod vodstvom Dine Radmilovića i Srđana Lukačevića. Zahvaljujući velikom odazivu građana treće životne dobi u programima i aktivnostima koje je održala Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek u prošlosti, program je pokrenut 2016. godine na zahtjev udruge Aktivni umirovljenici u Osijeku koja je prepoznala potrebu osoba treće životne dobi za osnovnim znanjem rada na računalu.⁶²

Edukacijski program održava se u obliku aktivnog seminara za građane treće životne dobi koji žele razviti znanja i vještine iz područja informacijske i komunikacije tehnologije ili osobe koje se već znaju koristiti računalom, ali se vrlo malo susreću s računalom. Završetkom edukacijskog programa, polaznici bi trebali savladati osnove rada na računalu, a to podrazumijeva sljedeće: korištenje edukacijskog sustava Windows, odnosno organiziranje mapa, datoteka, radne površine, uređivanje i spremanje dokumenata, zatim samostalno pretraživanje interneta, slanje elektroničke pošte, korištenje i komuniciranje putem društvenih mreža te korištenje software-a Skype koji je namijenjen za komuniciranje s ljudima diljem svijeta.⁶³

Ustanovili smo kako starije osobe suočavaju s viškom slobodnog vremena prilikom odlaska u mirovinu te kako to može dovesti do gubljenja identiteta te zanemarivanja od strane društva. Prema istraživanju koje su proveli K. Petr Balog, S. Lukačević i D. Radmilović, na uzorku od 277 polaznika tečaja „U korak s vremenom – osnove rada na računalu“ ispitanici su morali odgovoriti na pitanje zbog čega su se odlučili na pohađanje radionice. Prema rezultatima istraživanja, 123(54,20%) polaznika pohađa kako bi savladali osnove rada na računalu, 98 (43,20%) polaznika želi naučiti pretraživati internet, a 95(41,90%) želi brže doći do informacija. U manjem broju, 61(26,90%) ispitanika odgovorilo je zbog lakšeg održavanja kontakata, te 57(25,10%) ispitanika zbog korištenja društvenih mreža. Čak 105(46,30%)

⁶⁰Usp. Ercegovac, Snježana; Šolc, Vlasta; Tuzlančić, Ira. Program za budućnost: deset godina projekta „65 plus“ u knjižnicama grada Zagreba. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 61, 2(2018), str. 211. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/700/600> (2021-09-04)

⁶¹Usp. Isto. str. 212.

⁶²Usp. Ukorak s vremenom. // Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. <https://www.gskos.unios.hr/index.php/ukorak-s-vremenom/> (2021-08-17)

⁶³ Isto.

polaznika odabralo je sve navedeno, dok je 7 polaznika(2,80%) polaznika navelo društvenu isključenost.⁶⁴

Radionicu „Društvene mreže u trećem razdoblju života“ organizira Gradska knjižnica Ljubljana koja je namijenjena za osobe treće životne dobi. Društvene mreže postaju glavni komunikacijski kanal, ne samo za mlade, već i za stariju populaciju. Mlađe generacije rastu s tehnologijom, stoga puno lakše savladavaju inovativne tehnologije koje se konstanto razvijaju. S druge strane, starije osobe imaju slabije razvijenu intuiciju prilikom rukovanja s tehnologijom ili je pak nemaju priliku koristiti. Program „Društvene mreže u trećem razdoblju života“ obuhvaća rad s najčešće korištenim društvenih platformi. Završetkom radionice polaznici mogu kreirati svoj korisnički račun te se uspješno koristiti društvenim mrežama. U sklopu radionice, uči se i o sigurnosti na internetu.⁶⁵

Radionica „Razumijevanje interneta i sigurno pretraživanje“ je radionica Gradske knjižnice Graz koja razvija informacijsku pismenost polaznika radi zaštite od lažnih vijesti i prijevara na internetu. Radionica se fokusira na dobnu skupinu iznad 50 godina. Radionicu organiziraju Sigurnosno – informacijski centar Graz zajedno sa stručnjacima za prijevaru iz Zapovjedništva policije Graza te osobljem knjižnice. Cilj radionice je prenijeti informacijske i informatičke vještine poput sigurnosnog rukovanja s osobnim računalom, prijenosnim računalom, pametnim telefonom, tabletima i sličnim pametnim uređajima. Polaznici uče o sigurnom pretraživanju na internetu te kako pronaći korisne informacije. kreiranje i korištenje društvenih mreža. Isto tako, polaznike se uči kako se preuzima i koristi aplikacija na pametnom mobitelu. Sudjelovanje na radionici je potpuno besplatno za korisnike knjižnice.⁶⁶

Narodna knjižnica Twardogóra u Poljskoj pokreće radionicu informatičkog i informacijsko opismenjavanja starijih korisnika knjižnice. Knjižnice je 2010. prvi puta organizirala radionicu „*Internet ABC for seniors*“ koja je povećala broj korištenja računala od strane starijih osoba sa 10 na 80. Zbog svoje uspješnosti, radionica se i dalje provodi. Polaznici uče kako koristiti aplikacije koje im mogu olakšati svakodnevne aktivnosti poput internet bankarstva, slanje elektroničke pošte, korištenje Skype-a za razgovor, korištenje kamere i sl. Isto tako, kako bi potaknuli komunikaciju starijih osoba, radionicu organiziraju mladi volonteri

⁶⁴Usp. Lukačević, Srđan; Radmilović, Dino; Petr Balog, Kornelija. Digitalne kompetencije i treća životna dob: analiza programa opismenjavanja korisnika treće životne dobi Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 61, 2(2018), str. 135. URL: <https://hrcak.srce.hr/217965> (2021-04-09)

⁶⁵Usp. Družbena omrežja v tretjem življenjskem obdobju. // Mestna knjižnica Ljubljana. URL: <https://www.mklj.si/dogodek/druzbena-omrezja-v-tretjem-zivljenjskem-obdobju/> (2021-08-25)

⁶⁶Usp. Internet verstehen und sicher surfen. // Stadtbibliothek Graz. URL: <https://www.stadtbibliothek.graz.at/index.asp?ID=5621> (2021-08-25)

knjižnice. Ishodi radionice tijekom godina bili su vrlo uspješni. To dokazuje činjenica da čak 40% računalnih mjesta zauzimaju osobe treće životne dobi.⁶⁷

3.2. Knjižnične usluge koje potiču kreativnost osoba treće životne dobi

„Slikostat“ je kreativna radionica u sklopu projekta „65 plus“ Knjižnica grada Zagreba. Cilj radionice je poticanje kreativnog izražavanja. Radionica koja prethodi Slikostatu pokrenuta je u Knjižnici Savici 1995. godine na kojoj se izrađivala svila. Danas, radionica obuhvaća nekoliko kreativnih i likovnih tehnika poput oslikavanja stakla i svile, quilling, oblikovanje gline i dr. Pojedine tehnike su zahtjevne te zahtijevaju više vremena za savladavanje vještina, stoga se organiziraju višekratni tečajevi. Kada su radovi gotovi, izlažu se u sklopu programa „Izložba 65 plus“.⁶⁸

Osim sudjelovanja na radionicama, polaznike se potiče na aktivno vođenje, iniciranje i organiziranje drugih radionica. Praksa poticanja ispostavila se vrlo uspješnom jer je do kraja 2017. godine organizirano 582 radionice s ukupno 4906 polaznika. Također, projekt se provodi u sedam knjižnica, a početkom 2018. godine organizirane su 93 kreativne radionice s 537 posjetitelja.⁶⁹

„Jesen u našem domu“ je kreativna radionica za umirovljenike u Knjižnici u Sisku. Radionica se provodi kako bi knjižnica građanima treće životne dobi unaprijedila kvalitetu života na način da aktivno prove vrijeme u knjižnici te da stječu nova znanja i vještine. „Jesen u našem domu“ organizira se u okviru projekta „Godine su samo broj“ u suradnji s gradom Sisak. Tema radionica je izrađivanje buketa i aranžmana od jesenskih plodova kao što su kestenje, kukuruz, žirovi, lišće raznih boja, šipak, zimzelen i sl. Na radionici zabranjeno je koristiti umjetne materijale poput ljepila i sl. Iako nema podataka o točnom broju polaznika, na stranici knjižnice izjavili su kako je radionica dobro posjećena. Cilj radionice bio je potaknuti kreativno razmišljanje te podsjetiti starije kako su u mladosti provodili dane uz okupljanje bližnjih i prijatelja.⁷⁰

⁶⁷ Usp. Public libraries advancing community development in Europe: bringing seniors into the internet era // Electronic Information for Libraries, 2014. Str. 14. URL: <https://www.webjunction.org/content/dam/WebJunction/Documents/webJunction/webinars/EIFL-PLIP-Summaries-Europe.pdf> (2021-09-04)

⁶⁸ Usp. Ercegovac, Snježana; Šolc, Vlasta; Tuzlančić, Ira. Nav. dj. str. 209-210.

⁶⁹ Isto. Str. 210.

⁷⁰ Usp. Jesen u našem domu // Gradanska inicijativa „Moj grad Sisak“, 2019. URL: <http://gimg-sisak.hr/jesen-u-nasem-domu-kreativna-radionica-za-umirovljenike-u-knjiznici-caprag/> (2021-09-04)

„Izrada foamirana u obliku tratinčica“ je kreativna radionica za starije koju organizira Gradska knjižnica Šiška u sklopu projekata Gradske knjižnice Ljubljana. Foamiran je pjenasta masa koja služi za izradu dekorativnog materijala, a najčešće se koristi u šivanju svećanih materijala. Foamiran je fleksibilan materijal s baršunastom površinom i je mekan na dodir što ga čini idealnim za jednostavnu izradu cvijeta tratinčice.⁷¹ Nadalje „Izrada Mag-a Hall-a“ je kreativna radionica za starije koja se održava u knjižnici Šentvid u sklopu projekata Gradske knjižnice Ljubljana. Na radionici polaznici uče kako izraditi dugotrajnu smjesu Mag-a Hall-e na bazi magnezija koja ublažava bolne mišiće i ubrzava regeneraciju tijela nakon vježbanja i ozljeda.⁷²

„Kreativno starenje“ je projekt koji je pokrenula Brooklyn Public Library. U sklopu projekta „Kreativno starenje“ održavaju se brojne radionice, a u ovom radu predstaviti ćemo „Tvoj glas, tvoj život, tvoja priča: pisanje memoara sa Suzanom Buttenwieser“ (*Your Voice, Your Life, Your Story Memoir Writing with Susan Buttenwieser*) i „Latinski društveni plesovi i vježbanje s Leonardom Sardellom“ (*Latin Social Dance and Exercise With Leonardo Sardella*).⁷³

„Tvoj glas, tvoj život, tvoja priča: pisanje memoara sa Suzanom Buttenwieser“ je radionica posvećena pisanju kratkih autobiografskih djela koje će polaznici radionice spojiti u mini memoare svog života. Tijekom radionice polaznici imaju priliku pisati i dijeliti svoju autobiografiju s grupom.⁷⁴ „Latino društveni plesovi i vježbanje s Leonardom Sardellom“ je radionica koja uključuje plesove poput Salse, Merengue, Bachate, Cha cha cha i Kumbije. Cilj radionice je promicanje zdravlja, komunikacije s polaznicima i smanjenje stresa. Radionica uključuje ples iz razloga što je ples tjelesna aktivnost koja promiče zdravlje, odnosno doprinosi mentalnom zdravlju i potiče komunikaciju. Ples smanjuje rizik od pojave demencije, smanjuje stres i depresiju te ojačava strukturu kostiju. Također, latino plesovi su jednostavni za učenje te su zabavni i dinamični.⁷⁵

Kreativno vođenje dnevnika (*Creative Age Journaling (Ages 55+)*) je kreativna radionica koju organizira Narodna knjižnica u Londonu za osobe treće životne dobi. Cilj radionice je

⁷¹Usp. Izdelovanje marjetice iz foamirane mase. // Mestna knjižnica Ljubljana. URL: <https://www.mklj.si/dogodek/druzbeno-omrezja-v-tretjem-zivljenjskem-obdobju/> (2021-09-05)

⁷²Usp. Izdelava Mag-a-Hola. // Mestna knjižnica Ljubljana. URL: <https://www.mklj.si/dogodek/izdelovanje-marjetice-iz-foamirane-mase-ruzica-babic/> (2021-09-05)

⁷³ Usp. Events Calendar, 2021. // Brooklyn Public Library. URL: <https://www.bklynlibrary.org/calendar/list?age%5B0%5D=10049> (2021-09-05)

⁷⁴ Usp. Creative Aging: Your Voice, Your Life, Your Story Memoir Writing with Susan Buttenwieser. // Brooklyn Public Library, 2021. URL: <https://www.bklynlibrary.org/calendar/creative-aging-your-voice-virtual-20210929> (2021-09-05)

⁷⁵ Usp. Creative Aging: Latin Social Dance and Exercise With Leonardo Sardella. // Brooklyn Public Library, 2021. URL: <https://www.bklynlibrary.org/calendar/creative-aging-latin-virtual-20210909> (2021-09-05)

poboljšanje kvalitete života kroz kreativnost i brigu o sebi u društvu koje potiče na pozitivne promjene. Na radionici polaznici vode dnevnik pomoću raznih kreativnih tehnika izražavanja poput kreativnog pisanja, izrade oznaka, crtanja, skiciranja i kolaža.⁷⁶

⁷⁶ Usp. Creative Age Journaling (Ages 55+). // The Canadian Network for Art and Learning, 2021. URL: <https://www.eduarts.ca/event/workshop/2021-09-13-173000-to-2021-09-27-183000/creative-age-journaling-ages-55> (2021-09-05)

4. Zaključak

Cilj ovog rada bio je predstaviti knjižnične usluge za osobe treće životne dobi koje promiču informacijsku pismenost i kreativnost. Također, htjeli smo utvrditi postoji li razlika u sadržaju, dostupnosti informacijama i ishodima u knjižničnim uslugama u različitim dijelovima Republike Hrvatske i u svijetu. Kada usporedimo sadržaj knjižničnih usluga na području Europe i Sjeverne Amerike uočavamo da se bitno razlikuju. Knjižnične usluge u Europi namijenjene su starijim osobama, ali često su namijenjene svim dobnim skupinama. Dakle, pristup prema svim dobnim skupinama je jednak. Izuzetak su projekti za poticanje informacijskog opismenjavanja koje se prilagođavaju osobama treće životne dobi i njihovim posebnim potrebama. Također, znatno više se održavaju radionice koje su namijenjene za mlađe generacije. U republici Hrvatskoj, knjižnične usluge prilagođene su osobama treće životne dobi. Sadržaji za poticanje kreativnosti znatno se razlikuju. U Europi, radionice su usmjerene na izrađivanje umjetnina i slikanje, dok u Sjevernoj Americi možemo pronaći ples i kreativno izražavanje. Prilikom pretraživanja usluga u Republici Hrvatskoj pristup informacijama o knjižničnim uslugama za osobe treće životne dobi vrlo su pristupačne, ali često se nailazi na zastarjele informacije. To predstavlja problem, pogotovo za vrijeme COVID-19 pandemije u kojoj se mjere mijenjaju iz tjedna u tjedan. Isto tako, informacije su oskudne, jer samo daju osnovne informacije poput teme radionice i mjesta. Jedini izuzetak je knjižnična usluga GISKO-a i KGZ-a o kojima se mogu pronaći istraživanja, članci o ishodima i polaznicima radionice i njezinoj uspješnosti. Slična situacija je i u stranim projektima, međutim informacije o radionicama su znatno ažurnije i dostupnije, ali ne nalaze se izvješća o ishodima radionica.

5. Literatura

Ageing and health. // World Health Organization, 2018. URL: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> (2021-08-17)

Aging // Encyclopedia Britannica Online. Encyclopedia Britannica, 2020. URL: <https://www.britannica.com/science/aging-life-process> (2021-08-18)

Brajković, Lovorka. Pokazatelji zadovoljstva životom u trećoj životnoj dobi: disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2010. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11699863.pdf> (2021-08-26)

Creative Age Journaling (Ages 55+). // The Canadian Network for Art and Learning, 2021. URL: <https://www.eduarts.ca/event/workshop/2021-09-13-173000-to-2021-09-27-183000/creative-age-journaling-ages-55> (2021-09-05)

Creative Aging: Latin Social Dance and Exercise With Leonardo Sardella. // Brooklyn Public Library, 2021. URL: <https://www.bklynlibrary.org/calendar/creative-aging-latin-virtual-20210909> (2021-09-05)

Creative Aging: Your Voice, Your Life, Your Story Memoir Writing with Susan Bittenwieser. // Brooklyn Public Library, 2021. URL: <https://www.bklynlibrary.org/calendar/creative-aging-your-voice-virtual-20210929> (2021-09-05)

Čurin, Jasna. Specifičnost poučavanja osoba treće životne dobi: podsjetnik za nastavnike. // Andragoški glasnik 14, 1(2010), str 73-79. URL: <https://hrcak.srce.hr/103685> (2021-08-21)

Dementia. // World health organization. URL: https://www.who.int/health-topics/dementia#tab=tab_1 (2021-09-02)

Družbena omrežja v tretjem življenjskem obdobju. // Mestna knjižnica Ljubljana. URL: <https://www.mklj.si/dogodek/druzbeno-omrezja-v-tretjem-zivljenjskem-obdobju/> (2021-08-25)

Ercegovac, Snježana; Šolc, Vlasta; Tuzlančić, Ira. Program za budućnost: deset godina projekta „65 plus“ u knjižnicama grada Zagreba. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 61, 2(2018), str. 199-220. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/vjesnik-bibliotekara-hrvatske/index.php/vbh/article/view/700/600> (2021-09-04)

Events Calendar, 2021. // Brooklyn Public Library URL: <https://www.bklynlibrary.org/calendar/list?age%5B0%5D=10049> (2021-09-05)

Furlan, Ivan. Čovjekov psihički razvoj. Zagreb: Školska knjiga, 1981.

Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities. // International Federation of Library Associations and Institutions, 2000. URL: <https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-61e.pdf> (2021-09-02)

Guidelines for Library Services with 60+ Audience: Best Practices. // Reference and User Services Association, 2017. URL: <https://www.ala.org/rusa/sites/ala.org.rusa/files/content/resources/guidelines/60plusGuidelines2017.pdf> (2021-09-02)

Indeks starenja i koeficijent starosti, popisi 1953. – 2011. Zagreb: Državni zavod za statistiku URL: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/usp_02_HR.htm (2021-08-24)

Internet verstehen und sicher surfen. // Stadtbibliothek Graz. URL: <https://www.stadtbibliothek.graz.at/index.asp?ID=5621> (2021-08-25)

Izdelava Mag-a-Hola. // Mestna knjižnica Ljubljana. URL: <https://www.mklj.si/dogodek/izdelovanje-marjetice-iz-foamirane-mase-ruzica-babic/> (2021-09-05)

Izdelovanje marjetice iz foamirane mase. // Mestna knjižnica Ljubljana. URL: <https://www.mklj.si/dogodek/druzbeno-omrezje-v-tretjem-zivljenjskem-obdobju/> (2021-09-05)

Jesen u našem domu // Građanska inicijativa „Moj grad Sisak“, 2019. URL: <http://gimg-sisak.hr/jesen-u-nasem-domu-kreativna-radionica-za-umirovljenike-u-knjiznici-caprag/> (2021-09-04)

Juznić, Primoz; Blažić, Maja; Merčun, Tanja; Plestenjak, Barbara. Who says that old dogs cannot learn new tricks?: A survey of internet/web usage among seniors. // New Library World 107, 7-8(2006), str. 332-345. URL: https://www.researchgate.net/publication/235320779_Who_says_that_old_dogs_cannot_learn_new_tricks_A_survey_of_internetweb_usage_among_seniors (2021-08-21)

Kovačević, Jasna. Narodna knjižnica: središte kulturnog i društvenog života. Zagreb: Naklada Ljevak, 2017.

Krizmanić, Mirjana; Kolesarić, Vladimir. Pokušaj konceptualizacije pojma “kvaliteta života“. // Primijenjena psihologija 10, 3(1989), str. 179-184.(2021-08-18)

Kurtović, Iva. Knjižnične usluge namijenjene korisnicima treće životne dobi: završni rad. Zagreb: Filozofski fakultet, 2019. URL: <https://repozitorij.ffzg.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A433/datastream/PDF/view> (2021-09-02)

Kuzma, Dajana; Zovko, Anita; Vrčelj, Sofija. Kvaliteta života osoba treće životne dobi. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2018.

Lukačević, Srđan; Radmilović, Dino; Petr Balog, Kornelija. Digitalne kompetencije i treća životna dob: analiza programa opismenjavanja korisnika treće životne dobi Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 61, 2(2018), str. 123-153. URL: <https://hrcak.srce.hr/217965> (2021-04-09)

Opća deklaracija o ljudskim pravima. // Narodne Novine NN 12/2009. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (2021-08-21)

Popis stanovništva, kućanstva i stanova: metodološka objašnjenja. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2011. URL: <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/censusmetod.htm> (2021-08-24)

Procjena stanovništva Republike Hrvatske u 2019. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/07-01-03_01_2020.htm (2021-08-24)

Public libraries advancing community development in Europe: bringing seniors into the internet era // Electronic Information for Libraries, 2014. URL: <https://www.webjunction.org/content/dam/WebJunction/Documents/webJunction/webinars/EI-FL-PLIP-Summaries-Europe.pdf> (2021-09-04)

Sat informacijske pismenosti za zreliju životnu dob. // Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-savica/stalne-aktivnosti-516/za-umirovljenike-65-plus/sat-informacijske-pismenosti-za-zreliju-zivotnu-dob/795> (2021-08-18)

Schaie, Klaus Warner. Psihologija odrasle dobi i starenja. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2001.

Smjernice za knjižnične usluge za osobe s demencijom. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/datoteke/1191> (2021-09-02)

Stanić. Martina. Kvaliteta života osoba starije životne dobi: završni rad. Osijek: Medicinski fakultet Osijek, 2016. URL: <https://repozitorij.mefos.hr/islandora/object/mefos:231> (2021-08-18)

Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, popis 2001. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2011. URL: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_01_01/H01_01_01.html (2021-08-24)

Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, popis 2011. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2011. URL: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/H01_01_01.html (2021-08-24)

Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2018. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2018/sljh2018.pdf (2021-08-18)

„65 plus”. // Knjižnice grada Zagreba. URL: <http://www.kgz.hr/hr/65-plus-1296/1296> (2021-08-17)

Ukorak s vremenom. // Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek. <https://www.gskos.unios.hr/index.php/ukorak-s-vremenom/> (2021-08-17)

Vuletić, Goranka; Stapić, Marina. Kvaliteta života i doživljaj usamljenosti kod osoba starije životne dobi. // Klinička psihologija 6, 1-2(2013), str. 45-61. URL: <https://hrcak.srce.hr/167454> (2021-08-18)

Zovko, Anita; Celizić. Maja. Informacijska i digitalna pismenost u cjeloživotnom učenju: dostupnost osobama starije i zrelije životne dobi. // Savremena pitanja 15, 30(2020), str. 34-53.
URL: <https://www.bib.irb.hr/1108522> (2021-08-21)